

СВІТОГЛЯДНА ГЕНЕЗА ПІДЛІТКА В ІСТОРИКО-ПРИГОДНИЦЬКОМУ ФЕНТЕЗІ ВОЛОДИМИРА РУТКІВСЬКОГО

Наталія Дев'ятко

кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри філософії
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР
вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, Україна
orcid.org/0000-0003-0162-1194
e-mail: natalia_ptah@ukr.net

Анотація. У статті досліджено механізми світоглядної генези підлітка в історико-пригодницькому фентезі Володимира Рутківського на матеріалі роману «Сторожова застава». Обґрунтовано, що формування національно-культурної ідентичності в пубертатному віці є критичним і вразливим процесом, у межах якого художній текст виконує функцію медіатора між історичною пам'яттю та індивідуальною рефлексією реципієнта. Показано, що літературний наратив здатен транслювати світоглядні орієнтири не через декларативне повчання, а через прожитий досвід персонажа, актуалізуючи механізми ідентифікації та художньої емпатії.

Виявлено, що використання прийому часової трансгресії забезпечує трансформацію абстрактного історичного знання у персоніфікований досвід, мінімізуючи дистанцію між сучасним світосприйняттям підлітка та соціокультурним контекстом Київської Русі. Аналіз ініціального сценарію становлення протагоніста Вітька Бубненка засвідчує принципову відмову автора від жанрових кліше «образності» та технологічного домінування героя-потрапляння. Натомість акцент зроблено на етичному засвоєнні цінностей спільноти, відповідальності та солідарності як ключових чинників світоглядної зрілості.

Доведено, що деміфологізація епічних образів (богатирського циклу) та повернення національних символів у власний культурний контекст виконують функцію деконструкції імперських наративів і сприяють подоланню комплексу національної меншовартості. Окрему увагу приділено соціальній організації художнього світу, яка ґрунтується на взаємоповазі та визнанні жіночої суб'єктності як складників української аксіологічної традиції.

Встановлено, що ініціація героя завершується не лише внутрішньою трансформацією (обряд номінації), а й переосмисленням миру як результату активного спротиву загарбницькій експансії. Зроблено висновок про високий педагогічний і терапевтичний потенціал роману, який пропонує підлітковій аудиторії модель формування національної резильєнтності в умовах сучасних соціокультурних і воєнних викликів. Твір репрезентує концепцію «живої історії», у якій ініціація особистості віддзеркалює процес становлення національної суб'єктності.

Ключові слова: історико-пригодницьке фентезі, світоглядна генеза підлітка, Володимир Рутківський, «Сторожова застава», національна ідентичність, ініціація героя, історична пам'ять у літературі, українська література для дітей та юнацтва.

THE ADOLESCENT'S WORLDVIEW GENESIS IN VOLODYMYR RUTKIVSKYI'S HISTORICAL AND ADVENTURE FANTASY

Nataliia Deviatko

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy
Dnipro Academy of Continuing Education
Volodymyr Antonovych Str., 70, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0162-1194
e-mail: natalia_ptah@ukr.net*

Abstract. *The article examines the mechanisms of a teenager's worldview formation in Volodymyr Rutkivskyi's historical adventure fantasy, focusing on the novel *The Stronghold (Storozhova Zastava)*. It is argued that the formation of national and cultural identity during puberty constitutes a critical and vulnerable stage of personal development, in which literary fiction functions as a mediator between historical memory and the reader's individual reflection. The study demonstrates that literary narrative is capable of transmitting worldview values not through explicit didacticism, but through the lived experience of the protagonist, activating processes of identification and artistic empathy.*

It is established that the use of temporal transgression transforms abstract historical knowledge into a personalized experience, significantly reducing the distance between a modern adolescent's perception and the sociocultural context of Kyivan Rus. The analysis of the protagonist Viktor Bubnenko's initiation scenario reveals the author's deliberate rejection of genre clichés such as the "chosen one" trope or the technological superiority of the time-traveling hero. Instead, the narrative emphasizes ethical integration into the community, responsibility, and solidarity as key factors of worldview maturity.

The article demonstrates that the demythologization of epic characters (the heroic triad) and the reappropriation of national symbols function as effective tools for deconstructing imperial narratives and overcoming internalized feelings of cultural inferiority. Particular attention is paid to the social structure of the fictional world, which is based on mutual respect and the recognition of female agency as essential components of Ukrainian axiological tradition.

*It is concluded that the protagonist's initiation is completed not only through internal transformation (the act of renaming), but also through the redefinition of peace as the result of active resistance to aggressive expansion. The novel is shown to possess significant pedagogical and therapeutic potential, offering adolescent readers a model for developing national resilience under contemporary sociocultural and wartime challenges. *The Stronghold* represents a concept of "living history," in which personal initiation mirrors the process of national subjectivity formation.*

Key words: *historical adventure fantasy, adolescent worldview formation, Volodymyr Rutkivskyi, Storozhova Zastava, national identity, initiation narrative, historical memory in literature, Ukrainian children's and young adult literature.*

Постановка проблеми. Формування світогляду індивіда є поетапним процесом, який у підлітковому віці набуває особливої інтенсивності, оскільки саме в цей період відбувається закріплення базових ціннісних орієнтирів, моделей поведінки та уявлень про належність до спільноти. Несформованість національно-культурного складника світоглядної системи підлітка підвищує його вразливість до маніпулятивних впливів і може спричиняти соціокультурну аномію, яка проявляється відчуженням від історичної пам'яті, етнокультурної традиції та громадянської ідентичності.

Важливим чинником підтримки ініціального становлення у цьому віці є художній текст, здатний передавати світоглядні коди

не у формі декларацій, а через досвід персонажа. Механізми ідентифікації та художньої емпатії забезпечують зв'язок між досвідом протагоніста та внутрішньою рефлексією реципієнта, завдяки чому літературний наратив стає засобом засвоєння ціннісних орієнтирів і моделей поведінки, актуальних у кризових соціокультурних ситуаціях.

Особливо продуктивними в цьому контексті є ігрові жанрові моделі – передусім пригодницька проза та фентезі, – які дають змогу поєднувати складні історичні та етичні смисли з наративною формою, доступною для підліткового сприйняття. Фікційний герой, залучений до історичного хронотопу, стає посередником між абстрактним знанням про минуле та його емоційно пережи-

тим осмисленням, що підсилює ініціальний потенціал художнього тексту.

Роман Володимира Рутківського «Сторожова застава» репрезентує зазначену жанрову модель у сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. Побудований на прийомі часової трансгресії, твір поєднує історичний матеріал із пригодницьким нарративом, створюючи умови для формування світоглядних орієнтирів і національно-культурної ідентичності підлітка. Важливо зауважити, що у межах статті об'єктом аналізу є літературний першотекст роману. Згадка про екранізацію має довідковий характер і не передбачає інтермедіального аналізу.

Творчість В. Рутківського, зокрема роман «Сторожова застава», є предметом активного осмислення в сучасному українському літературознавстві. Наукові дослідження, присвячені цьому тексту, формуються навколо кількох провідних напрямів. Так, Т. Качак аналізує роман в аспекті поетології персонажотворення в літературі для дітей та юнацтва, роблячи акцент на етичній мотивації вчинків героїв як смислотворчому чиннику. М. Васильєва розглядає твір у контексті еволюції жанрово-тематичних моделей сучасної дитячої прози. Аксиологічний і виховний потенціал роману в процесі світоглядного становлення підлітків висвітлюють С. Васюта, Н. Танська та О. Дробідько. Ідейно-тематичні доміанти творчості письменника систематизовано в біографічному дослідженні Н. Марченко.

Вагомими для осмислення «Сторожової застави» як чинника формування національно-культурної ідентичності є праці О. Слижук та В. Кизилової. О. Слижук зосереджується на функціонуванні мотивів національної пам'яті в сучасній українській історико-пригодницькій прозі для юнацтва, тоді як В. Кизилова аналізує роман в межах націєтворчих тенденцій новітньої літератури для дітей та молоді. Зазначені підходи створюють важливе теоретико-методологічне підґрунтя для подальшого аналізу світоглядного потенціалу художнього тексту.

Окремий напрям сучасного наукового дискурсу становлять праці, присвячені інтермедіальним аспектам «Сторожової застави», зокрема аналізу нарративних стратегій та трансформацій літературного першоджерела в процесі екранізації. Водночас питання ініціального потенціалу роману та механізмів світоглядної генези підлітка в межах істо-

рико-пригодницького фентезі досі не були предметом системного аналізу, що й зумовлює наукову проблематику цієї статті.

Мета статті полягає у виявленні механізмів світоглядної генези підлітка в історико-пригодницькому фентезі В. Рутківського на матеріалі роману «Сторожова застава», з акцентом на системне осмислення ініціального нарративу як світоглядної моделі, а також у визначенні ролі історичної пам'яті та національно-етичних кодів у формуванні особистісної й колективної ідентичності реципієнта.

Для досягнення поставленої мети в статті передбачено виконання таких завдань:

- проаналізувати жанрово-нарративні особливості роману «Сторожова застава» у контексті історико-пригодницького фентезі для юнацтва;

- окреслити ініціальний сценарій становлення протагоніста як модель світоглядної трансформації підлітка;

- дослідити функціонування історичної пам'яті та архетипних образів у процесі формування національної ідентичності героя;

- визначити роль антропоцентричної етики, героїчного коду та солідарності як чинників світоглядної зрілості;

- з'ясувати педагогічний, терапевтичний і мобілізаційний потенціал художнього тексту в сучасному соціокультурному контексті.

Об'єктом дослідження є історико-пригодницьке фентезі для дітей та юнацтва в сучасній українській літературі.

Предметом дослідження є механізми світоглядної генези підлітка в романі В. Рутківського «Сторожова застава».

Методи дослідження. У статті застосовано комплексний міждисциплінарний підхід, що включає:

- міфопоетичний аналіз – для виявлення архетипних моделей, ініціальних структур і символічних кодів;

- жанрово-типологічний аналіз – для визначення специфіки історико-пригодницького фентезі в сучасній українській літературі для юнацтва;

- структурно-семіотичний метод – для аналізу нарративних механізмів світоглядної трансформації героя;

- психологічну та аксіологічну інтерпретацію – з метою осмислення процесів ідентифікації, ініціації та формування етичних установок;

– контекстуальний аналіз – для залучення результатів сучасних літературознавчих досліджень та уточнення місця твору в національному культурному дискурсі.

З огляду на заявлену методологію ключовим для аналізу є те, як наративні механізми часової трансгресії запускають ініціальний сценарій та актуалізують історичну пам'ять у межах пригодницького фентезі.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В. Кизилова однією з перших акцентувала увагу на значущості наративної форми репрезентації художнього матеріалу, зауважуючи: «Автор використав прийом «часового зсуву» (головний герой Вітька Бубненко фантастичним чином потрапляє в XI ст.), що дало можливість реципієнту подивитись на Київську Русь і життя за тих часів не відстороненим поглядом, а зсередини, ототожнивши себе із головним персонажем твору» [5, с. 91]. Це спостереження ілюструє дію механізмів ідентифікації та художньої асоціації реципієнта з протагоністом, що мінімізує дистанцію між історичним контекстом і сучасним світосприйняттям підлітка.

Просторова інверсія головного героя здійснюється з сучасного поселення Воронівка до стратегічно важливого в оборонній системі XI ст. міста Римова. У сучасному ландшафті ця локація репрезентована археологічним об'єктом (Городищем), де виявлені артефакти – залишки середньовічного озброєння та побутових предметів – слугують матеріальним підтвердженням історичної достовірності подій. Римів, зафіксований у літописних джерелах як один із ключових форпостів на південному порубіжжі Київської Русі, виконував функцію стримування половецької експансії. Попри історичну верифікованість цієї інформації, для значної частини підліткової аудиторії зазначена сторінка минулого відкривається вперше.

У такий спосіб художня інтерпретація історичних подій не лише підсилює ініціальний досвід героя, а й виконує когнітивну функцію, активізуючи процес формування історичної пам'яті реципієнта. Роман моделює ситуацію, у якій минуле постає не як «матеріал шкільного курсу», а як простір екзистенційної участі, що запускає внутрішню трансформацію протагоніста й водночас формує горизонт рецепції підліткового реципієнта.

Експозиційним моментом занурення головного героя в історичне минуле є його зустріч із богатирським трикутником – Іллею Муровцем, Добринею Микитовичем та юним Олешком Поповичем, відомими реципієнтами з фольклорної традиції. В. Рутківський застосовує стратегію деміфологізації епічних канонів, репрезентуючи героїв не як статичні міфологічні постаті, а як антропоцентричні, психологічно вмотивовані образи. Їхня винятковість позначена фізичною силою та відвагою, водночас емоційна сфера персонажів залишається доступною для розуміння сучасного підлітка.

Психологізація образів досягається через введення побутових і приватних деталей – зокрема романтичної прихильності Олешка до Росанки чи гастрономічних уподобань Іллі Муровця. Такий підхід зменшує дистанцію між епічною традицією та читачем, сприяючи формуванню емпатії та ідентифікації.

Інтеграція богатирського циклу в наративну структуру роману є концептуально вмотивованою, оскільки спирається на історичну приналежність цих постатей до давньоукраїнського культурно-історичного простору. Важливим аргументом на користь такої інтерпретації є факт зберігання мощей преподобного Іллі Муромця в печерах Києво-Печерської лаври.

У такий спосіб у тексті здійснюється символічне повернення образів, які тривалий час функціонували в межах імперського міфу. Їхня реінтеграція в національний культурний дискурс на символічному й когнітивному рівнях постає механізмом деконструкції ідеологічно нав'язаних інтерпретацій. У цьому вимірі роман актуалізує опір як роботу з культурною пам'яттю: повернення «власного» історичного та символічного ресурсу стає ціннісною передумовою суб'єктності – як героя, так і спільноти. Саме тому робота з культурною пам'яттю в романі природно переходить у ширший антиколоніальний і посттоталітарний вимір наративу.

Посттоталітарний та антиколоніальний вектори є визначальними для наративної стратегії В. Рутківського, що неодноразово засвідчувалося в сучасному літературознавчому дискурсі. Так, О. Слижук зауважує, що новітня історична проза для юнацтва не лише розширює когнітивні горизонти реципієнтів, а й сприяє подоланню травматич-

них наслідків тоталітарного впливу радянської системи [7, с. 103]. Антиколоніальну спрямованість творчості письменника підкреслює також Т. Качак, розглядаючи її як інструмент деконструкції імперських наративів [3, с. 166]. Автор також підтверджує цю думку як базову ідею твору. Авторська інтенція, зафіксована в одному з інтерв'ю В. Рутківського, пов'язана з подоланням комплексу національної меншовартості та формуванням етнокультурної самоідентифікації [6]. Ці ідейні орієнтири реалізуються як на рівні індивідуальних ініціальних сценаріїв персонажів, так і в моделюванні соціальної організації художнього світу.

Соціальна організація художнього світу роману не ґрунтується на виразній гендерній асиметрії, яка традиційно використовується в історичній та фантастичній прозі як джерело конфліктних або комічних ситуацій. Натомість у тексті послідовно репрезентовано високий статус жіночих образів у системі суспільних відносин: їхня компетентність визнається спільнотою, а участь у захисних і стратегічних практиках є паритетною й не зводиться винятково до мілітарної сфери.

Така модель жіночої суб'єктності, попри її умовну анахронічність щодо історичної реальності, набуває значення важливого світоглядного маркера, співвідносного із сучасним розумінням національної ідентичності, і посилює національні історичні українські гендерні уявлення. Гендерна рівноправність і взаємоповага функціонують у романі як складники аксіологічної системи, що підтримує цілісність і стійкість спільноти.

Контрастною до окресленої моделі постає імперська світоглядна парадигма, у межах якої домінує вертикальна ієрархія та практика знецінення індивідуального статусу. В такому дискурсі людина (зокрема жінка) розглядається передусім як об'єкт зовнішньої детермінації, а не як автономний суб'єкт, що послідовно відтворюється на рівні культурних і масових наративів імперського типу. У такій опозиції суб'єктність стає не просто етичною категорією, а критерієм виживання і стійкості спільноти.

Актуалізація особистісної суб'єктності як чоловіків, так і жінок у сучасному соціокультурному контексті набуває екзистенційного виміру, оскільки пов'язується з опором

деструктивним моделям домінування та збереження цілісності індивідуальної й колективної ідентичності.

В. Кизилова звертає увагу на відтворення архетипних ментальних моделей українського світогляду, реконструйованих у художньому просторі роману. Дослідниця зазначає, що В. Рутківський свідомо долає часову дистанцію між минулим і сучасним, актуалізуючи ментальні константи українців, формування яких тісно пов'язане з історичним досвідом: «гrecність, гостинність, щирість, патріотизм, працелюбність, душевність, емоційність і чуйність (у жінок), сміливість і звитяга (у чоловіків)» [5, с. 91]. Ревіталізація цих етичних категорій у романі забезпечує трансляцію ціннісного базису в сучасний соціокультурний контекст, поєднуючи історичну пам'ять із актуальними моделями світоглядної ідентифікації.

Особливої значущості в межах цієї аксіологічної системи набуває героїчний компонент. За спостереженням В. Кизилової, Володимир Мономах, дід Овсій, Олешко Попович, Ілько Муровець і Добриня Микитович постають перед Вітьком Бубненком як «справжні патріоти своєї землі, мужні й сміливі захисники свого народу, які у відповідальний момент спроможні мобілізувати себе на битву з ворогом і, якщо потрібно, віддати своє життя заради інших» [5, с. 91].

Трансформація протагоніста відбувається через поступове емоційне й когнітивне засвоєння цієї героїчної етики. У ситуації екзистенційного вибору Вітько долає психологічний бар'єр, переводячи зовнішні етичні зразки у внутрішні вольові ресурси, що маркує завершальний етап його ініціації як зрілої, національно свідомої особистості. Вирішальним механізмом цього процесу постає не винятковість чи «обраність», а здатність до етичної інтеграції в спільноту та прийняття відповідальності в умовах загрози.

Наративна структура «Сторожової застави» послідовно уникає поширених фентезійних кліше, пов'язаних із концептом «обраності» або технологічним домінуванням героя-потраплянця. Відмова від ролі «цивілізаційного просвітника» дає змогу Вітькові Бубненку органічно інтегруватися в середньовічне середовище, що зумовлює перехід від пасивного спостереження до особистої екзистенційної участі в обороні спільноти. Відтворений

у творі конфлікт має позачасовий характер. На архетипному та національному рівнях він постає як протистояння впорядкованого соціокультурного простору з хаотичною руйнівною силою.

Процес ініціації, реалізований через збройний спротив експансії, є для сучасного підліткового реципієнта психологічною моделлю осмислення травматичної реальності. Початкова рецепція збройного зіткнення як ігрового елементу швидко знімається, поступаючись усвідомленню реальної екзистенційної загрози, що активізує внутрішні ресурси адаптації та формування національної резильєнтності.

У наративі В. Рутківського відсутні характерні для фентезі деструктивна ретроностальгія чи надмірна романтизація минулого, які зазвичай вступають у конфлікт із попереднім досвідом героя. Зберігаючи ментальний зв'язок із родинним колом, протагоніст водночас демонструє високий рівень адаптивності, інтегруючись у реалію середньовічного хронотопу через раціональне прийняття невідворотності ситуації. У межах цієї логіки важливим є також спосіб завершення ініціального циклу – повернення героя, що функціонує як маркер внутрішньої зрілості.

Н. Танська та О. Дробідько, аналізуючи роль фентезійної прози у світоглядній генезі молоді, трактують можливість регресивного переміщення (повернення додому) як результат успішної внутрішньої метаморфози героя: «Звичайний хлопчина переборює в собі внутрішні страхи, проявляючи кращі риси, такі як: здатність до самопожертви, винахідливість, сміливість. Тільки людина з великим серцем має квитки в обидва кінці» [8, с. 24]. Таким чином, повернення протагоніста у вихідний хронотоп є не формальним сюжетним прийомом, а символічним завершенням повного ініціального циклу та підтвердженням етичної зрілості персонажа.

Протагоніст уникає апологетики сучасності, зберігаючи здатність до критичної рецепції історичного минулого, яке в його уявленнях є об'єктивованою формою легенди. Образ Вітька функціонує як медіатор у безперервному діалозі між двома хронотопами – сучасним і давньоруським. Саме завдяки цій відкритості герой не лише адаптується до екстремальних умов середньовічного світу, а й реалізує модель взаємообміну

досвідом. Русичі засвоюють запропоновані ним тактичні прийоми самооборони, водночас демонструючи раціональне ставлення до технологічних артефактів майбутнього. Показовим у цьому контексті є епізод із використанням електричного ліхтаря як імітації міфологічної істоти (Змія), який ілюструє синтез сучасної прагматики та середньовічного світогляду як ефективний інструмент психологічного впливу на супротивника.

С. Васюта розглядає часову трансгресію (темпоральну подорож) як інструмент когнітивного опанування минулого в межах рецептивних можливостей дитини, за якого зовнішні події слугують передусім засобом виявлення внутрішнього світу персонажа [2, с. 31]. Важливою аналітичною деталлю є збереження Вітьком сучасного способу мислення, сформованого освітнім середовищем і життєвим досвідом, що помітно контрастує із соціокультурним контекстом Римова. Ця інакшість проявляється, зокрема, на мовному рівні: лінгвістична дистанція спочатку викликає настороженість оточення, адже в середньовічній свідомості категорія «чужого» безпосередньо пов'язувалася з образом потенційного ворога.

Водночас підтвердження особистісних якостей героя (щирості, відваги) забезпечує його поступову інтеграцію в колектив – як на рівні горизонтальних зв'язків (однолітки), так і в межах вікової ієрархії (досвідчені воїни). Такий наративний хід пропонує реципієнтам модель опанування ефективною комунікації між поколіннями в умовах спільної загрози. Показово, що соціалізація Вітька не пов'язана з подоланням соціальної маргінальності, адже в початковому хронотопі він не мав статусу ізольованого чи фрустрованого підлітка. Ця обставина вирізняє роман серед типових фентезійних сюжетів, у яких переміщення в інший світ часто виконує компенсаторну функцію подолання особистісної або соціальної невлаштованості героя.

Відповідно до архетипної логіки міфологічного мислення, протагоніст проходить обряд номінації, отримуючи нове ім'я – Мирко, що позначає завершення лімінального етапу та перехід до нової фази особистісного становлення. Автор свідомо уникає месіанського образу «рятівника світу», інтегруючи героя в історичний процес як активного учасника подій. Вітько-Мирко набуває рис народ-

ного героя не через винятковість, а через етичну та волюву відповідність середовищу епічного спротиву. Випробування, що формують основу його ініціації, – перебування в полоні (як метафора перебування в «чужому» просторі), зіткнення зі смертельною небезпекою, зустріч із сакралізованою постаттю князя Володимира Мономаха та безпосередня участь у битві – завершують процес формування нової ідентичності героя.

Хоча домінуючий ініціальний сценарій реалізується через образ Вітька Бубненка, автор використовує стратегію мультиперспективності, надаючи право на суб'єктивний погляд іншим персонажам. Наративний простір твору вибудовується через перехрещення суб'єктивних поглядів не лише представників давньоруського соціуму, а й антагоністів (зокрема, сина половецького хана), а також нелюдських образів (поранена рись). Такий підхід розширює межі рецепції, пропонуючи читачеві різні моделі осмислення подій. У результаті посилюється емпатійний потенціал тексту та створюється багатовимірна психологічна картина історичної реальності, у межах якої кожна дія має внутрішню мотивацію, зумовлену відповідною системою цінностей.

Прикметною рисою художньої стратегії В. Рутківського є акцент на онтологічній достовірності ініціального становлення протагоніста. Фінальний маркер – повернення Вітька в сучасний хронотоп із матеріальними атрибутами середньовічної воїна (шоломом і розсіченою кольчугою) – підтверджує реальність пережитого досвіду, виключаючи його інтерпретацію як сновидіння. Прийом сну є поширеним жанровим шаблоном у фентезі, яка нерідко знижує вагу внутрішніх трансформацій героя. Натомість автор свідомо руйнує цей шаблон, наголошуючи на незворотності та справжності пройденого шляху. Матеріалізовані свідчення ініціації засвідчують, що внутрішня зміна особистості є стійкою та інтегрованою в актуальний життєвий досвід героя, а не тимчасовим ігровим ефектом.

Завершення ініціального циклу позначене якісною трансформацією особистості протагоніста: Вітько повертається у вихідний хронотоп емоційно зрілим, виявляючи стриманість і поміркованість як ознаки сформованого самоконтролю. Текст демонструє висо-

кий рівень психологічної релевантності щодо підліткової аудиторії. Автор уникає надмірної візуалізації насильства та сцен, потенційно травматичних для юного реципієнта, дотримуючись принципів когнітивної та емоційної доступності. Психологічна еволюція героя подана лаконічно і переконливо, що забезпечує органічне сприйняття твору в межах вікових параметрів сучасної літератури для дітей та юнацтва.

На рівні індивідуальної рефлексії протагоніст актуалізує усвідомлення історичної місії порубіжних територій як стратегічного форпосту, що забезпечував захист не лише власних кордонів, а й ширшого європейського цивілізаційного простору від експансії кочових орд. Фінальна ідентифікація героєм мешканців сучасної Воронівки з постатями минулого свідчить про глибоку емоційну й ціннісну асиміляцію історичного досвіду. Візуалізація рис пращурів у сучасниках постає як вияв неусвідомленого відчуття спадкоємності, що підкреслює неперервність національного континууму та тяглість поколінь. Таким чином, подорож у часі завершується не простим поверненням, а віднайденням стійкого зв'язку між сучасним буттям і героїчною історичною ретроспекцією.

Попри попередній інтерес до історичного минулого, саме безпосередня участь у подіях трансформує теоретичні знання протагоніста в складник його індивідуальної ідентичності. Досвід Вітька забезпечує перехід до персоніфікованого осмислення історії, у якому знання набувають емоційної глибини та життєвої достовірності. Показовою в цьому контексті є топонімічна рефлексія героя: етимологія назви поселення Воронівка інтерпретується ним не як лінгвістична випадковість, а як метафоричний слід травматичного воєнного досвіду (воронячі зграї як атрибут побоїща). У такий спосіб відбувається зближення історичного знання та особистого переживання, що становить завершальний етап формування зрілої історичної свідомості.

Завершення ініціальної лінії протагоніста позначене трансформацією його ціннісних орієнтирів: досвід оборони рідної землі формує розуміння миру не як абстрактної категорії, а як результату перемоги й звільнення життєвого простору від загарбників. Така кульмінація ініціального сценарію пропонує реципієнтам дієву модель проживання

історичного досвіду через емпатійне залучення. Завдяки виваженому психологізму та історичній достовірності роман «Сторожова застава» має значний потенціал впливу на формування національної ідентичності. Твір сприяє не лише світоглядному становленню юнацтва, а й глибшій рефлексії дорослої аудиторії щодо засад народної психології, акцентуючи на нерозривному зв'язку між індивідуальною волею до спротиву та національною суб'єктністю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У дослідженні встановлено, що роман В. Рутківського «Сторожова застава» репрезентує цілісну художню модель світоглядної генези підлітка в межах історико-пригодницького фентезі: ініціальний сценарій поєднує досвід протагоніста з історичною пам'яттю та етичними константами української культури, формуючи підґрунтя для зрілої особистісної й громадянської позиції. Доведено, що прийом часової трансгресії переводить історичне знання з абстрактного

рівня в персоніфікований досвід і підсилює світоглядний потенціал тексту; ключовими чинниками трансформації героя виступають відповідальність, солідарність і здатність до етичного вибору в умовах загрози.

Наукова новизна полягає у виявленні авторської відмови від моделі «обраності» та технологічного домінування на користь антропоцентричної, етично зорієнтованої ініціації; показано, що деміфологізація історичних образів, архетипні структури й мультиперспективність формують психологічно релевантний для підлітка простір рецепції. Роман має виразний педагогічний і терапевтичний потенціал у сучасному соціокультурному контексті, оскільки пропонує модель формування національної ідентичності та резильєнтності через етичне проживання історичного досвіду.

Перспективним напрямом подальших студій є порівняльний аналіз ініціальних моделей у сучасній українській літературі для дітей та юнацтва з урахуванням жанрової специфіки та рецептивних стратегій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєва М. В. Історичний факт і подія в українській літературі для дітей та юнацтва: від давнини до сучасності. *International Academy Journal Web of Scholar*. 2019. № 9 (39). Вип. 2. С. 25–32.
2. Васюта С. Д. Минуле, теперішнє, майбутнє як ціннісні часові локуси в історичній повісті В. Рутківського «Сторожова застава»: ноосферний аспект. *Над берегами вічної ріки: темпоральний вимір літератури*: матеріали Міжнародної наукової конференції (24–25 вересня 2015 р.) : зб. [ред.-упор. С. С. Журавльова]. Бердянськ : ФОП Ткачук О. В., 2015. С. 29–31.
3. Качак Т. Б. Історична пам'ять у прозі Володимира Рутківського. *Аргументи сучасної філології: історична та індивідуальна пам'ять*. Матеріали IV Міжнародної наукової конференції (18–19 квітня 2024 р.). Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2024. С. 165–169.
4. Качак Т. Б. Специфіка творення й функціонування образів головних героїв у пригодницькій реалістично-фантастичній прозі для юних. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70), № 4 (4). С. 18–23.
5. Кизилова В. Націєтворчі тенденції в новітній українській прозі для дітей та юнацтва на історичну тему. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції. Філологічні науки*. 2016. № 7. С. 90–95.
6. Марченко Н. Володимир Рутківський: тексти долі: біографічний нарис. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 432 с.
7. Слижук О. А. Мотиви національної пам'яті в сучасній українській історико-пригодницькій прозі для підлітків. *Література й історія: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (08–11 жовтня 2020 р.)* : у 2-х ч. / редкол.: Н. В. Горбач (відп. ред.), В. М. Ніколаєнко (ред.-упоряд.), І. М. Бакаленко (техн. ред.) та ін. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2020. Ч. 2. С. 101–105.
8. Танська Н. В., Дробідько О. П. Роль фентезі у формуванні світогляду підлітків. *Сучасна українська фантастика (для дітей середнього шкільного віку)*: Матеріали інтернет-конференції. Черкаси. 2018. С. 22–26.

REFERENCES

1. Vasilyeva, M. V. (2019). Istorychnyy fakt i podiya v ukrayins'kiy literaturi dlya ditey ta yunatstva: vid davnyiny do suchasnosti [Historical fact and event in Ukrainian literature for children and youth: from antiquity to the present]. *International Academy Journal Web of Scholar*. No. 9 (39). Issue 2, pp. 25–32 [in Ukrainian].
2. Vasyuta, S. D. (2015). Mynule, teperishnye, maybutnyye yak tsinnisni chasovi lokusy v istorychniy povisti V. Rutkivskoho «Storozhova zastava»: noosfernyy aspekt [Past, present, future as value time loci

- in V. Rutkivsky's historical novel «The Watchtower»: noospheric aspect]. *Nad berehamy vichnoyi riky: temporalnyy vymir literatury* [On the banks of the eternal river: the temporal dimension of literature] : materials of the International Scientific Conference (September 24–25, 2015): collection [ed.-ed. S. S. Zhuravlyova]. Berdyansk : FOP Tkachuk O. V., pp. 29–31 [in Ukrainian].
3. Kachak, T. B. (2024). Istorychna pamyat' u prozi Volodymyra Rutkivskoho [Historical memory in the prose of Volodymyr Rutkivsky]. *Arhumenty suchasnoyi filolohiyi: istorychna ta indyvidualna pamyat'* [Arguments of modern philology: historical and individual memory]. Materials of the IV International Scientific Conference (April 18-19, 2024). Kharkiv: KhNPU named after G. S. Skovoroda, pp. 165-169 [in Ukrainian].
  4. Kachak, T. B. (2020). Spetsyfika tvorennya y funktsionuvannya obraziv holovnykh heroyiv u pryhodnytskiy realistychno-fantastychniy prozi dlya yunyk [Specifics of the creation and functioning of the images of the main characters in adventure realistic-fantasy prose for young people]. *Scholarly notes of the V. I. Vernadsky Tavrichesky National University. Series : Philology. Social communications*. Vol. 31 (70), No. 4 (4). pp. 18–23 [in Ukrainian].
  5. Kyzlyova, V. (2016). Natsiyetvorchi tendentsiyi v novitniy ukrayins'kiy prozi dlya ditey ta yunatstva na istorychnu temu [Nation-building tendencies in the latest Ukrainian prose for children and youth on a historical theme]. *Literary process: methodology, names, trends. Philological sciences*. No. 7. pp. 90–95 [in Ukrainian].
  6. Marchenko, N. (2014). Volodymyr Rutkivskyy: teksty doli: biohrafichnyy narys [Volodymyr Rutkivskyy: texts of fate: a biographical sketch]. Ternopil : Textbook – Bohdan. 432 p. [in Ukrainian].
  7. Slyzhuk, O. A. (2020). Motyvy natsionalnoyi pamyati v suchasniy ukrayinskiy istoryko-pryhadnytskiy prozi dlya pidlitkiv [Motives of national memory in modern Ukrainian historical and adventure prose for teenagers]. *Literatura y istoriya* [Literature and history]: materials of the All-Ukrainian scientific conference (October 8–11, 2020) : in 2 parts / editors: N. V. Horbach (responsible editor), V. M. Nikolayenko (editor-compiler), I. M. Bakalenko (technical editor) and others. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia National University. Part 2. pp. 101–105 [in Ukrainian].
  8. Tanska, N. V., Drobidko, O. P. (2018). Rol' fentezi u formuvanni svitohlyadu pidlitkiv [The role of fantasy in the formation of the worldview of adolescents]. *Suchasna ukrayinska fantastyka (dlya ditey seredn'oho shkilnoho viku)* [Modern Ukrainian fantasy (for middle school children)] : Materials of the Internet conference. Cherkasy. pp. 22–26 [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.03.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 07.05.2026